

A Survey of Health Status and Its Dimensions in the Islamic Teachings

Sahel Khakkar¹, Mahdi Jahangiri^{2*}, Seyed Mohammad Esmail Zadeh³

1- MA in Professional Health Engineering, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2- Assistant Professor, Shiraz University of Medical Sciences, School of Public Health, Department of Occupational Health and Safety at Work, Shiraz, Iran

3- BA in Law, Payame Noor University, Borujerd, Iran

***Corresponding Author:**

Mahdi Jahangiri
Shiraz University of Medical Sciences, School of Public Health, Department of Occupational Health and Safety at Work, Shiraz, Iran

Email:

jahangeri_m@sums.ac.ir

Received: 26 May 2018

Revised: 14 Dec 2019

Accepted: 21 Dec 2019

Abstract

The present study aimed to investigate the health status and its dimensions in the Islamic teachings by reviewing their scientific sources.

Databases such as Scopus, Google Scholar, Islamic World Science Citation Database, and scientific information database were searched for keywords, such as Islam, religion, health, prevention, and especially "Health + Islam" and "Health + Islam" within 2000-2017. A total of 245 articles were selected and their abstracts were studied. Thereafter, a survey was performed on the content of 131 papers. Finally, 28 studies with their sources were categorized and examined.

According to the findings of the current study, all four dimensions of health, including physical, mental, social, and spiritual health according to WHO definition were present in the Islamic school of thought.

The results of the present study showed that Islam is a health-based religion and human societies can maintain their health and well-being in the light of Islam and its religious teachings.

Keywords: Health, Hygiene, Islam, Prevention, Religion

► **Citation:** Khakkar S, Jahangiri M, Esmail Zadeh SM. A Survey of Health Status and Its Dimensions in the Islamic Teachings. Religion and Health, Autumn & Winter 2019; 7(2): 68-74 (Persian).

بررسی جایگاه سلامت و ابعاد آن در آموزه‌های اسلامی

ساحل خاک کار^۱، مهدی جهانگیری^{۲*}، سید محمد اسماعیل زاده^۳

چکیده

مطالعه حاضر با هدف بررسی جایگاه سلامت و ابعاد آن در آموزه‌های اسلامی با استفاده از مرور منابع علمی و پژوهشی انجام شد. به منظور انجام این مطالعه، کلیدواژه‌های "دین، سلامتی، پیشگیری و بهداشت" و به ویژه "سلامت+اسلام" و "بهداشت+اسلام" در عناوین مقالات در پایگاه‌های اطلاعاتی نظیر Scopus، Google Scholar، ISC و SID در بازه زمانی معین (سال‌های ۹۶-۱۳۷۹) جستجو گردیدند. در مجموع، ۲۴۵ مقاله یافت شد که پس از مطالعه چکیده آن‌ها، ۱۳۱ مقاله بررسی محتوایی گردیدند و در انتها، ۲۸ مورد به همراه منابع آن‌ها دسته‌بندی شده و مورد استفاده قرار گرفتند. مطابق با یافته‌های پژوهش حاضر، هر چهار بعد سلامت شامل: سلامت جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی (براساس تعریف سازمان جهانی بهداشت) در مکتب اسلامی مشاهده گردید. نتایج نشان دادند که اسلام دینی سلامت‌محور است و جوامع انسانی در پرتو اسلام و آموزه‌های دینی با رعایت دستورات و اعمال مراقبت‌ها می‌توانند به کمال صحت و سلامت خود دست یابند.

واژه‌های کلیدی: اسلام، بهداشت، پیشگیری، دین، سلامتی

۱- کارشناس ارشد مهندسی بهداشت حرفه‌ای، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۲- دانشیار، گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای و ایمنی کار، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران
۳- کارشناس فقه و حقوق، دانشگاه پیام نور بروجرد، بروجرد، ایران

* مؤلف مسئول:

مهدی جهانگیری
گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای و ایمنی کار، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

Email:
jahangeri_m@sums.ac.ir

دریافت: ۰۵ خرداد ۱۳۹۷
اصلاحات: ۱۶ آذر ۱۳۹۸
پذیرش: ۲۳ آذر ۱۳۹۸

◀ **استناد:** خاک کار، ساحل؛ جهانگیری، مهدی؛ اسماعیل زاده، سید محمد. بررسی جایگاه سلامت و ابعاد آن در آموزه‌های اسلامی. دین و سلامت، پاییز و زمستان ۱۳۹۸؛ ۷(۲): ۶۸-۷۴. (فارسی).

ارائه شده، اعتقادات مذهبی و نگرش‌های توحیدی عواملی هستند که می‌توانند درک افراد از مشکلات زندگی را تغییر داده و در بسیاری از موارد، راه عبور از آن‌ها را آسان‌تر نمایند (۴). ارتباط مستقیم و غیرمستقیم دین و سلامت در تمامی ادیان توحیدی به وضوح قابل مشاهده می‌باشد (۵).

۱. جایگاه سلامتی و اهمیت حفظ آن در مکتب اسلام

حفظ جان و سلامت در اسلام تا حدی اهمیت دارد که خداوند در قرآن می‌فرماید: "نجات جان یک انسان، به منزله نجات کل بشریت بوده و کشتن عمدی یک انسان، به معنای نابودی کل انسان‌ها است" (۶). براساس نتایج مطالعات صورت گرفته، اسلام آموزه‌های مهمی درباره غایت حیات انسان دارد که پرداختن به آن‌ها می‌تواند اطلاعات و نشانه‌های مهمی را درباره تعریف سلامت و بیماری بر مبنای هدف از حیات به دست دهد (۷). در پژوهش حاضر، مباحث سلامت و بهداشت در سه منبع موثق و قابل استناد مکتب اسلام شامل: قرآن کریم، کتب حاوی روایات ائمه اطهار و نهج البلاغه بررسی شده است.

۱-۱. سلامت در قرآن

قرآن جامع‌ترین راهنمای اندیشه و عمل انسان و جامعه در مسیر پیشرفت و دستیابی به حیات مادی و معنوی همراه با سعادت می‌باشد. خداوند در آیات متعددی به سلامت فردی و اجتماعی در ابعاد مختلف اشاره کرده است. مفهوم‌شناسی سلامت در قرآن به‌طور مکرر در مطالعات مختلف ذکر گردیده است. در این راستا در پژوهشی، آموزه‌های مدیریتی قرآن برای مدیریت صحیح سازمان‌ها از جمله سازمان‌های مراقبت بهداشتی و درمانی پیشنهاد شده است (۸). مصادیق بهداشت و سلامت در قرآن کریم در موضوعات و ابعاد متفاوت سلامت قابل بررسی می‌باشند (۹).

سلامتی مفهومی اساسی در زندگی بشر بوده و مطابق با اساسنامه سازمان جهانی بهداشت (WHO: World Health Organization)، حالتی است از رفاه کامل جسمانی، روانی و اجتماعی که تنها به نداشتن بیماری و معلولیت محض محدود نمی‌باشد (۱). ابعاد سلامتی عبارت هستند از: سلامت جسمانی (عملکرد صحیح نظام بدن)، روانی (حالت توازن، همزیستی و سازگاری بین شخص و دنیای اطراف وی)، اجتماعی (توانایی فرد در ایجاد تعامل مؤثر با دیگران و اجتماع برای برقراری روابط ارضاکنده شخصی و انجام نقش‌های اجتماعی) و معنوی (اعتقادداشتن به معنای زندگی، نظم حاکم بر جهان و قدرتی برتر که به زندگی فرد مفهومی عمیق‌تر می‌بخشد) (۲). در این راستا، پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این سؤال که آیا دین و مذهب با ابعاد سلامتی ارتباط دارند و اگر ارتباطی وجود دارد، این ارتباط مثبت است یا منفی، انجام شد.

مواد و روش‌ها

مطالعه مروری حاضر در قالب گزارش کوتاه با هدف بررسی جایگاه سلامت و ابعاد آن در اسلام با اولویت بهداشت و پیشگیری انجام شده است. بدین منظور، کلیدواژه‌های "دین، سلامتی، پیشگیری و بهداشت" به زبان فارسی و انگلیسی در عناوین مقالات پایگاه‌های اطلاعاتی نظیر Scopus، Google Scholar، ISC و SID در بازه زمانی معین (سال‌های ۹۶-۱۳۷۹) جستجو گردیدند که در مجموع، ۲۴۵ مقاله یافت شد. پس از مطالعه چکیده این مقالات، ۱۳۱ مقاله بررسی محتوایی گردیدند و در انتها، ۲۹ مورد به همراه منابع آن‌ها دسته‌بندی شده و مورد استفاده قرار گرفتند.

یافته‌ها و بحث

در اکثر مطالعات رابطه بین دینداری، نگرش و اعتقادات مذهبی با ابعاد مختلف سلامتی، مثبت و معنادار گزارش شده است (۳، ۲). مطابق با گزارشات

۱-۲. سلامت در روایات

وابسته می‌باشد.

۲-۱. بعد جسمانی سلامت

در تعالیم اسلامی بر سلامت جسم به‌عنوان یکی از بدیهی‌ترین نیازهای انسان بسیار تأکید شده است؛ تا جایی که بخش قابل‌توجهی از آیات در قرآن مربوط به رعایت بهداشت بدن و پیشگیری از بیماری‌های جسمی می‌باشد. آیاتی که در مورد برخی از عبادات مانند نماز، روزه و غیره هستند نیز بر سلامت جسم تأکید می‌کنند؛ زیرا تمامی آداب مربوط به این اعمال، دربردارنده مصالحی برای انسان است که بخشی از این مصالح به جسم انسان مربوط می‌شود. علاوه‌براین در تأکید بر سلامت جسمی انسان، در آیاتی به انواع خوراکی‌های مفید برای انسان، اهمیت رعایت موازین بهداشتی و حفظ سلامتی در موضوعات بهداشت فردی، بهداشت دهان و دندان، تغذیه و بهداشت مواد غذایی و ورزش اشاره شده است (۱۲).

۲-۲. بعد روانی سلامت

بسیاری از صاحب‌نظران وجود اعتقادات و باورهای مذهبی را به‌عنوان عاملی تأثیرگذار بر سلامت روانی افراد برمی‌شمارند که می‌توانند به شکل مؤثری در امر درمان و پیشگیری از اختلالات روانی به کار برده شوند و بر توانایی افراد جهت تطابق و مقابله با بیماری‌ها (به‌ویژه بیماری‌های روانی) بیفزایند (۱۳). تاکنون مطالعات مختلفی با موضوع ارتباط سلامت روانی با باورهای مذهبی و دین صورت گرفته است که در بیشتر موارد ارتباط مثبت و معناداری بین آن‌ها به‌دست آمده است (۱۴). بیماران بارها آرامش پس از انجام عبادت را در مطالعات مختلف گزارش کرده‌اند (۱۵). در برخی از مطالعات، مداخله معنوی موجب بهبود وضعیت روان‌شناختی بیماران مبتلا به سرطان شده است (۱۶). بر مبنای گزارشات ارائه‌شده، دینداری و اعتقادات سبب افزایش آرامش، میزان عزت نفس و سازگاری بین فردی در رضایت از زندگی و همچنین کاهش میزان استرس، حساسیت، افسردگی، پرخاشگری، وسواس

در اسلام از طریق روایات مختلف، اهمیت حفظ سلامتی و رعایت موازین بهداشتی به انسان گوشزد شده و این امر موضوع تحقیق پژوهشگران قرار گرفته است؛ از جمله آموزه‌های سیره نبوی، نوع برخورد رسول خدا(ص) نسبت به دنیا و مواهب آن و اهتمام‌ورزیدن به نظافت، پاکیزگی و رعایت بهداشت در زندگی فردی و اجتماعی (۹). در این ارتباط، سلامت و کاربرد مفهومی آن در روایات با تشریح عوامل ایجادکننده سلامت، نتایج و عوامل اثرگذار بر آن، کاربرد لفظی واژه سلامت در روایات و مفهوم و کاربرد واژه بیماری در متون دینی در برخی از مطالعات گزارش شده است (۱۰).

۱-۳. سلامت در نهج‌البلاغه

مباحث مربوط به سلامت در نهج‌البلاغه به‌صورت اشارات علمی گذرا، بیان شگفتی‌های علمی و در مواردی اعجازهای علمی نشان داده شده است. مباحث مطرح‌شده در نهج‌البلاغه، در پی معرفی انسان و جامعه و ارائه راه‌کارهایی برای مصونیت از آسیب‌ها هستند. امام علی(ع) با هدف انسان‌سازی در گرو حیات طیبه، گستره سلامت را در حیطه جسم، روح، روان، فرد، اجتماع، اقتصاد، مدیریت، سیاست، دنیا و آخرت مطرح می‌کند و ابعاد مختلف سلامت را به یکدیگر پیوسته و اثرگذار بر هم می‌داند. ایشان نقش سلامت قلب و روان، باور به عالم غیب و غیره را بر سلامت فرد و اجتماع اثرگذار دانسته و سلامت و عافیت را فراتر از جسم و تن در نظر گرفته و سلامت از گناه را یکی از جنبه‌های سلامت برمی‌شمارد. بر مبنای مطالعات صورت‌گرفته، واژه سلامت در نهج‌البلاغه، بیشتر در ارتباط با سلامت غیرمادی و ارزش‌های اخلاقی و الهی به کار رفته است (۱۱).

۲. جایگاه ابعاد سلامت در مکتب اسلام

براساس نتایج مطالعات صورت‌گرفته می‌توان گفت که ابعاد جسمانی، روانی، معنوی و اجتماعی سلامت بر یکدیگر اثرگذار بوده و رشد و تعالی هر یک به دیگری

توفیق بیشتری در همدلی، مسئولیت، انعطاف‌پذیری، رضایت‌مندی از کار و به دنبال آن کاهش فرسودگی شغلی خواهند داشت (۲۲،۲۳).

۲-۴. بعد معنوی سلامت

امام علی(ع) در نهج‌البلاغه، جامعه و انسان‌ها را به سوی سلامت فکری و معنوی رهبری می‌کند (۱۱). انسانی که از ایمان و باور صحیح برخوردار است، در مسیر هدایت الهی گام برمی‌دارد و از آلودگی‌های اخلاقی پرهیز می‌کند، به مرحله‌ای از سلامت روح رسیده است که می‌توان آن را سلامت معنوی نامید (۲۴،۲۵). براساس آموزه‌های دینی، با بهره‌گیری از قرآن می‌توان به تعریف مناسب‌تری از سلامت معنوی در چهارچوب "حیات طیبه" دست یافت (۲۶). سلامت معنوی را باید در برخورداری از اعتقاد صحیح و بهره‌مندی از اخلاق الهی، تعبد و بندگی جستجو نمود. بر مبنای نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات گوناگون، سلامت معنوی می‌تواند بر بهبود بیماری‌های جسمی تأثیرگذار باشد (۲۷). سلامت معنوی یکی از مفاهیم بنیادین در درمان بیماری‌های مزمن و ارتقای سلامت عمومی افراد می‌باشد که سبب یکپارچگی دیگر ابعاد سلامتی می‌شود. نتایج پژوهش‌های اخیر، بر ارتباط معنویت با سلامت جسمی و روانی دلالت دارند (۲۸).

نتیجه‌گیری

مطابق با نتایج پژوهش حاضر، هر چهار بعد سلامت شامل: سلامت جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی در آموزه‌های اسلامی یافت شد. همچنین مشخص گردید که با معنا و مفهوم کنونی سلامت و ابعاد آن می‌توان ادعا نمود که اسلام دینی سلامت‌محور است و جوامع انسانی در پرتو آموزه‌های آن و با رعایت دستورات و اعمال مراقبت‌ها می‌توانند به کمال صحت و سلامت خود دست یابند.

پیشنهادات

پیشنهاد می‌شود مطالعات بیشتری در رابطه با

و شکایت‌های جسمانی شده و در مجموع موجب افزایش سطح بهداشت و سلامت روانی افراد می‌گردند (۱۷). برخی از پژوهشگران سلامت روانی را در غالب اصطلاح "بهبودی روان‌شناختی"، عامل کارکرد مثبت روان‌شناختی تلقی نموده و مفهوم‌سازی کرده‌اند. مطابق با این مفهوم، نداشتن بیماری برای احساس سلامت کافی نیست؛ بلکه برخورداری از احساس رضایت از زندگی، تعامل کارآمد و مؤثر با جهان، پیوند و رابطه مطلوب با اجتماع و غیره، از ویژگی‌های فرد سالم می‌باشد (۱۸). نتایج مطالعات انجام‌شده حاکی از آن هستند که فراگیری مجموعه‌ای از معرفت‌های بنیادین مذهبی اثرگذار بر سلامت فکر و روان ضروری است؛ زیرا با ایجاد امید و نگرش‌های مثبت می‌تواند هم عامل امنیت و بهداشت روان بوده و هم عامل تصحیح و هنجارگرایی در رفتار شود (۱۹). در بررسی راه‌های مقابله با روان‌پریشی از نگاه قرآن و روایات، راه‌کارهای کاربردی برای درمان روان‌پریشی ارائه شده است (۲۰).

۲-۳. بعد اجتماعی سلامت

از آنجایی که انسان و جامعه سالم تأثیر دو سویه بر یکدیگر دارند، حضرت علی(ع)، رشد و بالندگی انسان و رسیدن به تمامی شاخص‌های سلامت را در گرو وجود بستر اجتماعی و خانوادگی سالم می‌داند (۱۱). مطابق با گزارشات ارائه‌شده، از ۴۸۰ مورد کلمه حکمت‌آمیز امام علی(ع) در کتاب نهج‌البلاغه، ۱۱۵ مورد در حیطه بعد اجتماعی سلامت قرار می‌گیرند که از میان آن‌ها، حدود ۶۸ موضوع مرتبط به‌صورت کاربردی و دست‌ورعملی در حوزه‌های دانشی و نگرشی استخراج شده‌اند (۲). از سوی دیگر، در اسلام به نظافت و پاکیزه نگه‌داشتن اماکن عمومی به‌عنوان مصداقی از بهداشت اجتماعی تأکید شده است؛ به‌گونه‌ای که پاکیزه نگه‌داشتن مسجد به‌عنوان مهم‌ترین مکان عمومی، یکی از وظایف بزرگان دین از جمله پیامبران بوده است (۲۱). نتایج مطالعات مختلف نشان‌دهنده آن هستند که افرادی که در دین به اعتقاد و یقین قلبی رسیده و در اعمال دینی خود موفق باشند،

انجام مطالعات لحاظ شده است.

جزئیات ابعاد مختلف سلامت و بهداشت در متون اسلامی انجام شود.

تضاد منافع

تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

حمایت مالی

پژوهش حاضر از سوی هیچ سازمان یا دانشگاهی حمایت مالی نشده است.

تشکر و قدردانی

شایسته است از تمام افرادی که به نحوی در انجام مطالعه نقش داشته‌اند، قدردانی به عمل آورده شود.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر تمامی موازین اخلاقی مربوط به

References

1. Park K. Park's textbook of preventive and social medicine. Jabalpur: Banarasidas Bhanot; 2003.
2. Heidarnia MA. The evaluation of social spectrum of health in statements of Imam Ali(A.S.) in Nahjolbalagheh. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 2(3):54-64.
3. Hadianfard H. Subjective well-being and religious activities in a group of muslims. Iranian Journal of Clinical Psychology and Psychiatry. 2005; 11(2):224-32 (Persian).
4. Mozafarinia F, Amin SF, hydarnia A. Relationship between spiritual health and happiness among students (spiritual health). Health Education and Health Promotion. 2014; 2(2):97-107 (Persian).
5. Safairad I, Karimi L, Shomoossi N. Relationship between spiritual well-being and mental health in students. Journal of Sabzevar University of Medical Science. 2010; 17(4):270-6 (Persian).
6. Hatami H. The relationship between health and religion from the standpoint of divine religions, the ancestors' medical sources, and some literary works. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 1(4):1-3 (Persian).
7. Pourabbasi A, Farzami J, Ebrahimnegad Shirvani MS. Health and disease definition according to telos of life from the perspective of religious teachings: a basis for interventions in educational medicine. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 2(2):55-8 (Persian).
8. Mouseli L, Mastaneh Z. Management miracles of Quran with approach to health system. Journal of Research on Religion & Health. 2016; 1(1):48-54 (Persian).
9. Jahangiri MJ, Sheikholeslami MA. Achieve health, safety and environment (HSE) in religious teachings. Tehran: Fanavaran Publishing House; 2012 (Persian).
10. Fani M, Karamkhani M. Religion: spiritual health guide. Journal of Research on Religion & Health. 2016; 1(3):42-50 (Persian).
11. Fani M, Esmaeili M, Abdoljabbari M, Atashzadeh SF, Karamkhani M. Spiritual health in an spiritual-growing social context from Nahj al-Balagha perspective. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 2(4):55-62 (Persian).
12. Sadiqi S. The health of the body in the Quran. National Conference on Health from the Perspective of the Holy Qur'an, Bojnurd, Iran; 2016 (Persian).
13. Kashfi SM, Yazdankhah M, Heydarabadi AB, Jeihooni AK, Tabrizi R. The relationship between religious attitude and mental health in students of Shiraz University of Medical Sciences. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2015; 1(3):33-40 (Persian).
14. Hamilton JB, Pouer BD, Pollard AB, Lee KJ, Felton AM. Spirituality among African American cancer survivors. Having personal velenation ship with God. Cancer Nursing. 2007; 30(4):309-16.
15. Joolae A, Joolae S, Kadivar M, Hajibabae F. Living with breast cancer: Iranian women's lived experiences. International Nursing Review. 2012; 59(3):362-8.
16. Mehrabi E, Hajian S, Simbar M, Hoshyari M. Religion, spirituality and coping with breast cancer: a phenomenological study. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 2(2):12-23 (Persian).
17. Mohammadi H, Mortazavi MA, Mousavi MR, Javanmard Q, Monfaredi A. Determination of the relationship between Religious commitment and mental health among engineering students of Bonab University. Journal of Reaserch on Religion & Health. 2016; 2(2):44-53 (Persian).

18. Mikaeiliye Monie F. The structural relationship between perceived emotional intelligence and psychological well-being, the ability to control negative thinking and depression in mothers of mentally retarded children compared with normal children's mothers. *Research in the Field of Exceptional Children*. 2009; 2:120.
19. Koenig HG. Religion and depression in older medical inpatients. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*. 2007; 15(4):282-91.
20. Khakpour H, Ravagh M, Salari I, Ghorbanzade A. The ways to deal with psychosis in view of Quran and narratives. *Journal of Reaserch on Religion & Health*. 2015; 1(3):51-61 (Persian).
21. Tabatabaie MH. Al-mizan interpretation. 15th ed. Tehran: Allameh Tabatabaie Foundation; 2014. P. 397 (Persian).
22. Hallin R. Religious believes and work. *Journal of Organization and Management*. 2001; 15:191-9.
23. Arnold M. Psychological systems of believes and satisfaction. *Journal of Social Psychology*. 2002; 22:161-9.
24. Sherman AC, Simonton S. Spirit, science, and health: how the spiritual mind fuels physical wellness. Connecticut: Greenwood Publishing Group; 2007. P. 157-75.
25. Moghadam MN, Fani M. Spiritual health concept from the perspective of Nahj al-Balagha statements. *Journal of Reaserch on Religion & Health*. 2016; 2(2):59-65 (Persian).
26. Garssen B, Uwland-Sikkema NF, Visser A. How spirituality helps cancer patients with the adjustment to their disease. *Journal of Religion and Health*. 2014; 54(4):1245-65.
27. Musarezaie A, Momeni Ghaleghasemi T, Ebrahimi A, Karimian J. The relationship between spiritual wellbeing with stress, anxiety, and some demographic variables in women with breast cancer referring to the Specialized Cancer Treatment Center in Isfahan. *Health System Research Journal*. 2012; 8(1):104-13 (Persian).
28. Baljani E, Khashabi J, Amanpour E, Azimi N. Relationship between spiritual well-being, Religion, and hope among patients with cancer. *Journal of Hayat*. 2011; 17(3):27-37 (Persian).